

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.н. Камелия Николова

Национална академия за театрално и филмово изкуство;
Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките
за дисертационния труд на ЕЛГОНИ НИКОЛА

**„Театър и политика: Рецепция на американската драма
в Албания и на Балканите по време на Студената война“**

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“,

професионално направление 2.1 Филология (Литература на народите от Европа,
Америка, Африка, Азия и Австралия) Американска литература – XX в.

Факултет по класически и нови филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Представените от докторанта Елгони Никола материали доказват, че формалните изисквания за насочване към защита на дисертационния труд са изпълнени. Общият обем на дисертацията е 185 страници, заедно с включените 20 илюстрации. Изследването се състои от увод, пет глави, заключение и подробна библиография на цитираните произведения. Авторефератът, предоставен на английски и български език, изчерпателно обобщава съдържанието на пълния текст на дисертацията и е снабден със списък на приносите и списък на публикациите.

Дисертацията, според нейния автор, „има за цел да проследи и анализира противоречивата рецепция на американската драма на албанската театрална сцена по времето на комунизма в съпоставка с други театрални сцени на Балканите (предимно в албаноговорящите региони на бивша Югославия и в България) в периода 1945-1991 г“. Хипотезата че поради изолационистката политика на страната американските пиеси не присъстват в афиша на албанският театър в същата степен, в която са поставяни в Югославия и България, се потвърждава от обширен и убедителен анализ на рецепцията на трима основни американски драматурзи – Артър Милър, Тенеси Уилямс и Лилиан Хелман – в театралната практика в Албания през периода на Студената война.

Първа глава очертава теоретичната рамка на дисертационния труд. С впечатляваща аналитична проникателност Елгони Никола прилага ключови концепции от областта на превода и театрознанието към конкретни казуси за да аргументира ясно и последователно своите заключения. Сред използваните теории са схващането на Сюзън Бенет за театралната рецепция и специално идеята ѝ, че публиката създава значението на театралното представление, доколкото е формирана от обществените норми и културния контекст, в които съществува (тази идея е подходящо използвана от авторката за коментиране на преживяването на публиката в контекста на политическата цензура в разглеждания период); концепцията на Патрис Павис за межкултурния трансфер от култура източник към култура цел; разбирането на Лорънс Венути за превода като субективен процес, обусловен от идеологически предразсъдъци; идеята на Жерар Женет за паратекста и др.

Втора глава представя културния и социално-политическия контекст в Албания през изследвания исторически период и разглежда взаимодействието между албанската

и американската култура и изкуство от османската епоха. По отношение на американската драма авторката прави извода, че въпреки че театралните институции в Албания, България и бивша Югославия споделят сходна политическа принуда да поставят пиеси, които подкрепят социалистическата идеология, трите страни имат различни нива на приемане на американската култура, а Албания се очертава като най-малко възприемчив към нея. Това наблюдение се превръща в ключ към анализа на рецепцията на всеки един от тримата драматурзи, разглеждани в дипломната работа.

Артър Милър, на който е посветена глава трета, се очертава като може би най-добре приемания автор поради собствената си лява позиция и критика към политиката на САЩ. Въпреки че, както посочва Елгони Никола, рецепцията на Милър в Албания е „неравномерна“, реконструкцията и анализът на редица забележителни постановки по негови текстове като „Поглед от моста“ (1955), „Смъртта на търговския пътник“ (1986) и някои други я карат да заключи, че „Милър е първият и основен американски драматург за албанската сцена“. В четвърта глава авторката изследва фигурата на Тенеси Уилямс като олицетворение на разликата между степента на отвореност към американската драматургия в Албания и в другите разглеждани балкански страни – той е добре приет автор в Югославия и България, докато пиесите му остават практически непоставяни в Албания до края на комунистическия период. Трудностите, свързани с това отхвърляне на Тенеси Уилямс са красноречиви и са разкрити от Елгони Никола в различните им проявления, особено ясно те са открити в примера с опита на Михаил Луараси да постави „Орфей слиза в ада“ през 1973 г., спектакъл, който в крайна сметка е забранен от властите. Авторката смята, че силният фройдишки аспект на изследването на индивида, характерен за драмата на Тенеси Уилямс, е бил счетен за особено опасен и подозрителен от цензурата. Глава пета разглежда рецепцията на Лилиан Хелман и се фокусира върху историята на постановката на нейната пиеса „Лисичета“. Анализът отново се гради около несъответствието – популярността на пиесата в България (поставена през 1947 г.) и репутацията на Лилиан Хелман в Югославия (чияно кулминация е в срещата ѝ с президента Тито) – се сравняват със значителното забавяне на поставянето на „Лисичета“ в Албания (направена в Тирана чак през 1988 г.). Авторката намира причината за това забавяне във факта, че въпреки лявата политическа позиция на Хелман, нейното застъпничество за феминизма не е прието в Албания. Това важно наблюдение хвърля светлина върху реалното положение на нещата, което стои зад идеологическата фасада на равенството между половете по времето на комунистическия режим в страната.

Работата на Елгони Никола е задълбочена, ясна и добре написана, като убедително демонстрира доброто владение на английски език и впечатляващите теоретични познания на авторката. Структурата на дисертацията е точно намерена и последователно осъществена, особено важно е, че избраната методология предоставя на докторанта необходимите аналитични инструменти за изграждане на силна и убедителна аргументация на изказаните тези и заключения. Елгони Никола посочва и обективно съществуващите ограничения при написването на труда като липсата на достатъчно документи по изследвания проблем в албанските национални архиви и библиотеки,

недостатъчната информация за реакциите на публиката поради репресивния държавен апарат и т.н. С това още веднъж доказва необходимостта от подобно проучване, което разкрива и подлага на преоценка обстоятелствата и мотивите, стоящи зад негативното отношение на цензурата към посочените американски пиеси. Предложеният дисертационен труд в качеството си сравнително изследване има двойно приносно значение. Той позиционира албанския театър стабилно на театралната карта на Балканите като извежда на преден план малко известни подробности от историята на постановките на редица пиеси през периода на Студената война; едновременно с това работата предоставя ценни прозрения за рецепцията на американските драматурзи в Албания по онова време, подчертавайки както местните специфики, така и надхвърляйки ги, за да представи една по-цялостна картина на културните процеси на Балканите.

Изброените приноси, свързани с поставените важни теми и с постиженията в тяхното анализиране в дисертационния труд, показват съдържащия се в него ценен потенциал както за по-нататъшни изследвания, така и за читателската аудитория. В допълнение към задълбочените проучвания на множество театрални архиви и библиотечни фондове, които авторката прави в редица балкански страни, от особено значение е и изваждането на бял свят на личните архиви (визуални материали, оригинални записи) на отделни албански театрални режисьори и актьори. Елгони Никола се консултира с тях за да обогати анализите си с подходяща фактическа информация и впечатления. Илюстрациите (сред тях са редки снимки от спектакли и репетиции) осигуряват необходимото визуално допълнение, което доближава читателя до непосредствената театрална практика, чиято документация често е била изтривана (буквално и метафорично) от държавната цензура през коментирания период.

Фактът, че дисертацията е написана на английски език, е предпоставка за бъдещото ѝ оценяване от англоговорящите учени и практики, изследващи рецепцията на американската драма на балканските сцени. Не на последно място, приложението, което предлага хронология на театралните продукции, организирани по държави, само по себе си е много полезен ресурс. Тук е и основната ми бележка и препоръка към докторанта. Все пак бих го посъветвала да прегледа отново този списък и да провери за фактически несъответствия (напр. в българския раздел годината 1947 идва след 1983 г., което е объркващо; необходимо е повече внимание при транслитерацията на названията български език, напр. „Труден фронт“ (трябва да бъде „Трудов фронт“); в раздела за Северна Македония записът от 1956 г. изброява „Тигела“ като пиеса на Тенеси Уилямс).

След всичко казано дотук убедено препоръчвам дисертационният труд „Театър и политика: рецепция на американската драма в Албания и на Балканите по време на Студената война“ да бъде оценена високо и на неговата авторка Елгони Никола да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

17.03.2024

Проф. д.н. Камелия Николова